

ALEKSANDRA PUDELSKA
Muzeum Archidiecezjalne w Poznaniu

Miecz św. Piotra z katedry poznańskiej. Losy zabytku

The Sword of St. Peter from the Poznań Cathedral. The Fate of the Relic

Miecz św. Piotra z katedry poznańskiej, miecz św. Piotra, poznański miecz św. Piotra – to wszystko są określenia dotyczące jednego zabytku, który od 150 lat wywołuje dyskusje wśród naukowców i nie tylko.

Stawiane są poważne pytania, naukowe tezy, mniej i bardziej śmiało przypuszczenia i wciąż stoimy w punkcie wyjścia, gdyż brakuje pewników, przekazów lub badań, które jednoznacznie określą skąd i co to jest za zabytek. Istnieje przekonanie, że o tym zabytku niewiele się mówi, niewiele wie, niewiele pisze, że należałoby go w końcu porządnie przebadać. Tymczasem, gdy dokładnie przeszukamy literaturę okazuje się, że nie jest ona wcale taka uboga. Nie zawsze ma charakter ściśle naukowy, ale zawsze wykazuje docenianie ważności opisywanego przez siebie zabytku i chęć zwrócenia na niego uwagi.

Celem niniejszego referatu nie jest omawianie literatury i treści w niej zawartych, lecz przybliżenie losów zabytku, więc jedynie wymienię kiedy i przez kogo zostały napisane, gdyż te wydarzenia też są częścią historii zabytku.

Pierwsza, zdecydowanie naukowa rozprawa pojawiła się już w 1860 roku. Był to odczyt ks. Jana Nepomucena Jabczyńskiego na posiedzeniu Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, który nieco później został opublikowany w pierwszym tomie „Roczników Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” oraz w postaci osobnej odbitki.

Dwa lata później (1862) Józef Łepkowski – twórca polskiej archeologii, profesor pierwszej na terenach naszego kraju katedry archeologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, wnikliwy badacz prehistorii i doskonały zabytkoznawca w zbiorze felietonów „Szkice i obrazy” umieścił artykuł pt. *O naszych święconych owręczach, mieczu korony pruskiej oraz piotrowym poznańskim*, a w nim

swój pogląd na temat poznańskiego miecza św. Piotra i zachętę do badania źródeł na Watykanie.

Następnym impulsem wzbudzającym zainteresowanie mieczem był artykuł Witolda Powela opublikowany w 1935 roku na łamach „Kroniki Miasta Poznania” (R. 1935, nr 4) zatytułowany *Legenda poznańska o mieczu przechowywanym w Katedrze*.

Kolejne, poważne artykuły wyszły spod pióra Mariana Głoska i Leszka Kajzera. W roku 1974 poświęcili temu zabytkowi pokaźny artykuł zatytułowany *Miecz św. Piotra z Katedry Poznańskiej* i opublikowali go w „Kwartalniku Historii Kultury Materialnej”, a dwa lata później (1976) w artykule *Miecze i ich właściciele* ukazali go w kontekście innych ważnych dla historii Polski mieczy, między innymi szczerbca.

Niewątpliwą zasługę w idei zachowania pamięci o mieczu miał poznański Miejski Konserwator Zabytków Witold Gałka. W 1995 roku na łamach „Kroniki Miasta Poznania” przypomniał poznaniakom o tym cennym zabytku artykułem *Miecz św. Piotra pamiątka jednej z najstarszych legend poznańskich*. Z kolei Janusz Pazder w 2007 roku na sesji poświęconej historii Ostrowa Tumskiego referatem *Najstarsza polska relikwia – miecz św. Piotra z katedry poznańskiej* podsumował stan badań i dokumentów związanych z mieczem, i omówił stanowiska poszczególnych badaczy.

Lata 90-te XX w. i pierwsze 10-lecie XXI w. obfitowały ponadto w krótkie doniesienia prasowe i tzw. migawki telewizyjne, których celem było rozbudzenie zainteresowania poznańskim zabytkiem na szerszą skalę. Robione jest to w typowo medialny, sensacyjny sposób, ale faktem jest, że zainteresowanie rośnie.

Dla Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu, od 25 lat opiekuna tak cennego przedmiotu, duże zainteresowanie to oczywiście „woda na młyn”, ale będąc przede wszystkim historykami musimy zadbać o rzetelną wiedzę na temat przechowywanego obiektu. Stąd pomysł, aby w szerokim gronie fachowców: archeologów, historyków, historyków sztuki, metaloznawców, bronioznawców, a także biblistów jeszcze raz zastanowić się, wykorzystując dzisiejsze możliwości badawcze i opierając się na aktualnym stanie wiedzy, spróbować wspólnie odpowiedzieć na pytania: – czy jest możliwe, że jest to miecz św. Piotra, a właściwie czy może to być miecz z I w.n.e.? (bo jeżeli kiedykolwiek będzie można coś udowodnić, to jedynie to drugie) oraz – na ile prawdziwe jest, że miecz ten przywiózł do Poznania biskup Jordan, a zatem czy rzeczywiście jest on pierwszym chrześcijańskim zabytkiem Polski?

Być może w odpowiedzi na to pytanie pomoże prześledzenie dziejów tego zabytku opracowanych na podstawie źródeł pisanych, tradycji i współczesnych faktów. Oto one:

– 966 roku – miecz św. Piotra Apostoła (*ten sam, a może jakiś inny zamiast tamtego*) pobłogosławiony przez papieża zostaje ofiarowany biskupowi Jordanowi i przywieziony do Poznania (wiadomość na podstawie „Kroniki” Biskupów Poznańskich Długosza, 1475 r)¹.

– 1475 roku – w tejże samej „Kronice” Długosz pisze o gorliwej czci, jaką miecz jest otoczony we współczesnych mu czasach *Ten sam miecz w kościele poznańskim także i dzisiaj otacza gorliwa cześć*².

– 1622 roku – (i w latach późniejszych także) miecz pod nazwą – miecz św. Piotra – jest wymieniany w wykazach katedralnego skarbcza³, il. nr 1, 1a.

– 1699 roku – archidiakon katedry – Zalasowski w dziele *Jus Regni Poloniae...* pisze: o przechowywaniu części miecza św. Piotra w skarbcu (musiał zmylić go kształt i stan zachowania miecza), o wystawianiu go co jakiś czas ludowi na pokaz⁴, il. nr 2.

– 3 lipca – po uroczystościach świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca) 1721 roku Kapituła uchwała dekret o wyznaczeniu kapitularza na miejsce przechowywania miecza dla wyrażenia większego szacunku⁵, il. nr 3.

– 1762 roku – prefekt seminarium duchownego w Poznaniu Stanisław Patelski w broszurce pt. *Memoriale Epitaphiorum, Inscriptionum...* wymienia zabytki znajdujące się w katedrze, przed jej remontem, który miał miejsce w 1755 roku. Wśród nich miecz św. Piotra i dodaje od siebie, że ten miecz jest także szanowany współcześnie⁶, il. nr 4.

– Podobnie pisze jezuita Franciszek Rzepnicki w opracowywanych przez

¹ Słowa Długosza w uproszczeniu brzmią następująco – „[...] Papież ogłosił wówczas i ustanowił dla Kościoła poznańskiego człowieka o wiadomej sobie cnocie, wierze i religijności, Włocha Jordana, [...]. Po wyświęceniu i błogosławieństwie otrzymanym w Rzymie rozkazał mu papież w roku Pańskim 966 udać się do Królestwa Polskiego by tam kierował Kościołem. Ten sam papież, by uczynić początki pobytu Jordana miłszymi dla kleru i ludu polskiego, ofiarował mu miecz św. Piotra, którym Apostoł, jak wierzą miał odciąć ucho Malchusa w Ogrodzie Oliwnym. Może ten sam miecz, a może inny pobłogosławił [...] aby Kościół poznański posiadał jawny klejnot, którym mógłby się szczycić na chwałę i sławę św. Piotra”, J. Długosz, *Żywoty biskupów poznańskich*, w: *Katalogi biskupów poznańskich*, oprac. J. Wiesiołowski, Poznań 2004, s. 6.

² Tamże.

³ AAP (Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu) CP 91 k. 18v.

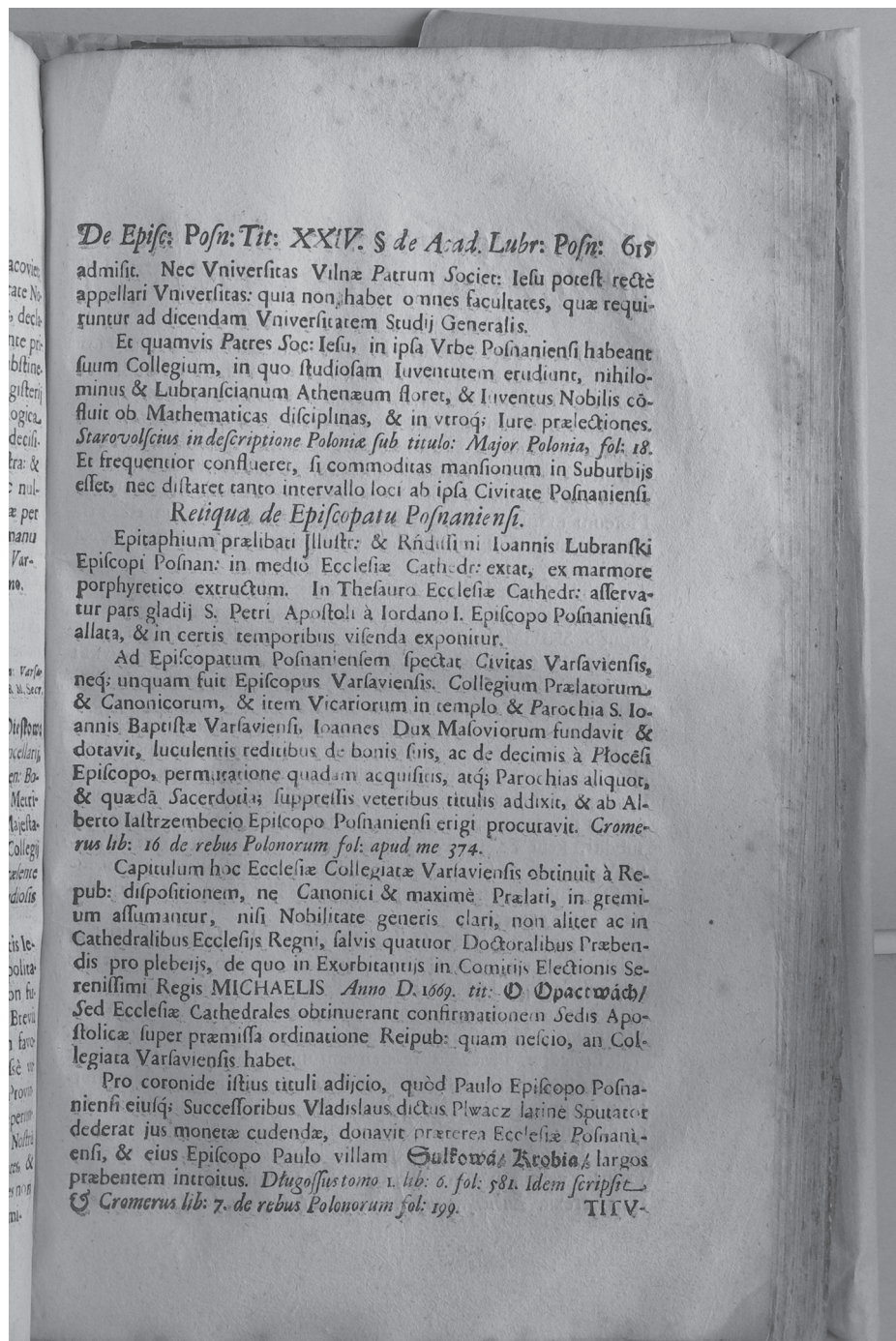
⁴ „W skarbcu Kościoła Katedralnego przechowuje się część miecza św. Piotra Apostoła, przeniesioną do Poznania przez Jordana, pierwszego Biskupa Poznańskiego, która w pewnych czasach na widok wiernych bywa wystawiana”. Zalasowski, *Jus Regni Poloniae* etc., Libr I, tit 24, s. 614, 615.

⁵ „Gladius Sancti Petri Antiquissimum huius Ecclesiae Cathedralis Depositu et unica raritas, in loco Capitulari decenter servandus decernitur, et statuitur.” AAP ACap XXXI 81.

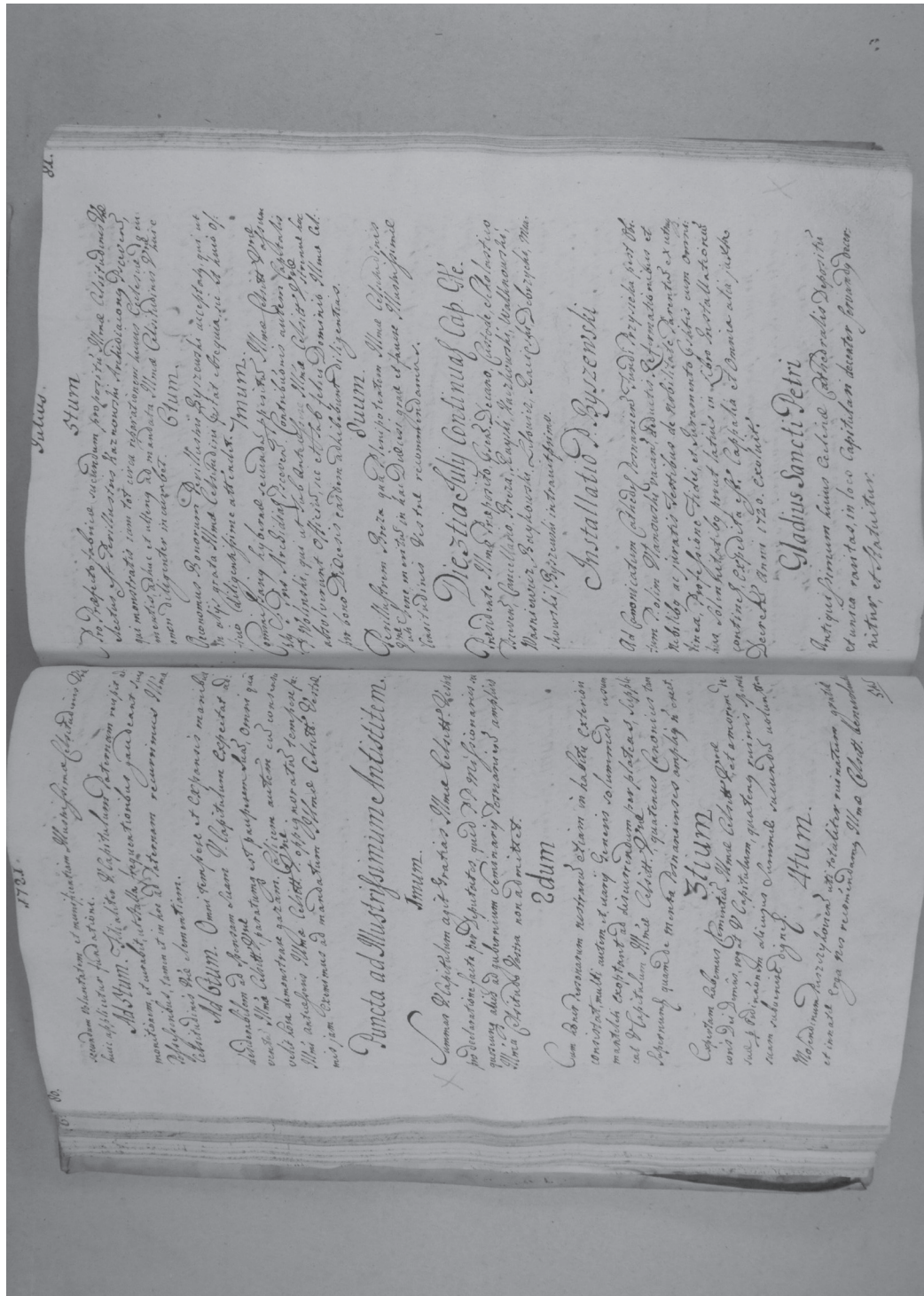
⁶ „Gladius iste etami in hunc diem studiosa veneratione colitur”. S. Patelski, *Memoriale Epitaphiorum, Inscriptionum...*, 1762 r.

Cladius uti apant virtutissimus, quo s. Sifens
Kalebo amputassi de auricula, asseruatur solus
Et nudus, rubiginu obductus, sine ullo mitoru, autor:
natus.

1. Fragment wykazu skarbeca katedralnego z 1622 r., fot. M. Blaszczyński

2. Informacja o mieczu św. Piotra z 1699 r. umieszczona przez archidiacona Zalaszwskiego w dziele *Jus Regni Poloniae*...

secundum libertatem et municipalitatem illustri forma Capituli
huiusmodi fuerit ut dicitur.

Ad SUMM. Illi qui Capitulum Anticum misit
pauca et munda, ubi quidam Capitulum
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

Ad SUMM. Omni tempore et Capitulum
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

Puncta ad Illustrissimum Antiditem.

Ad SUMM.

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

Edum

Cum duo mercatorum mercatorum etiam in habita extensione
mercatorum multorum utcumque et utrumque et utrumque et utrumque
et utrumque et utrumque et utrumque et utrumque et utrumque
et utrumque et utrumque et utrumque et utrumque et utrumque
et utrumque et utrumque et utrumque et utrumque et utrumque
et utrumque et utrumque et utrumque et utrumque et utrumque

Edum

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

Ad SUMM.

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

Ad SUMM.

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

Ad SUMM.

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

Ad SUMM.

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

Ad SUMM.

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

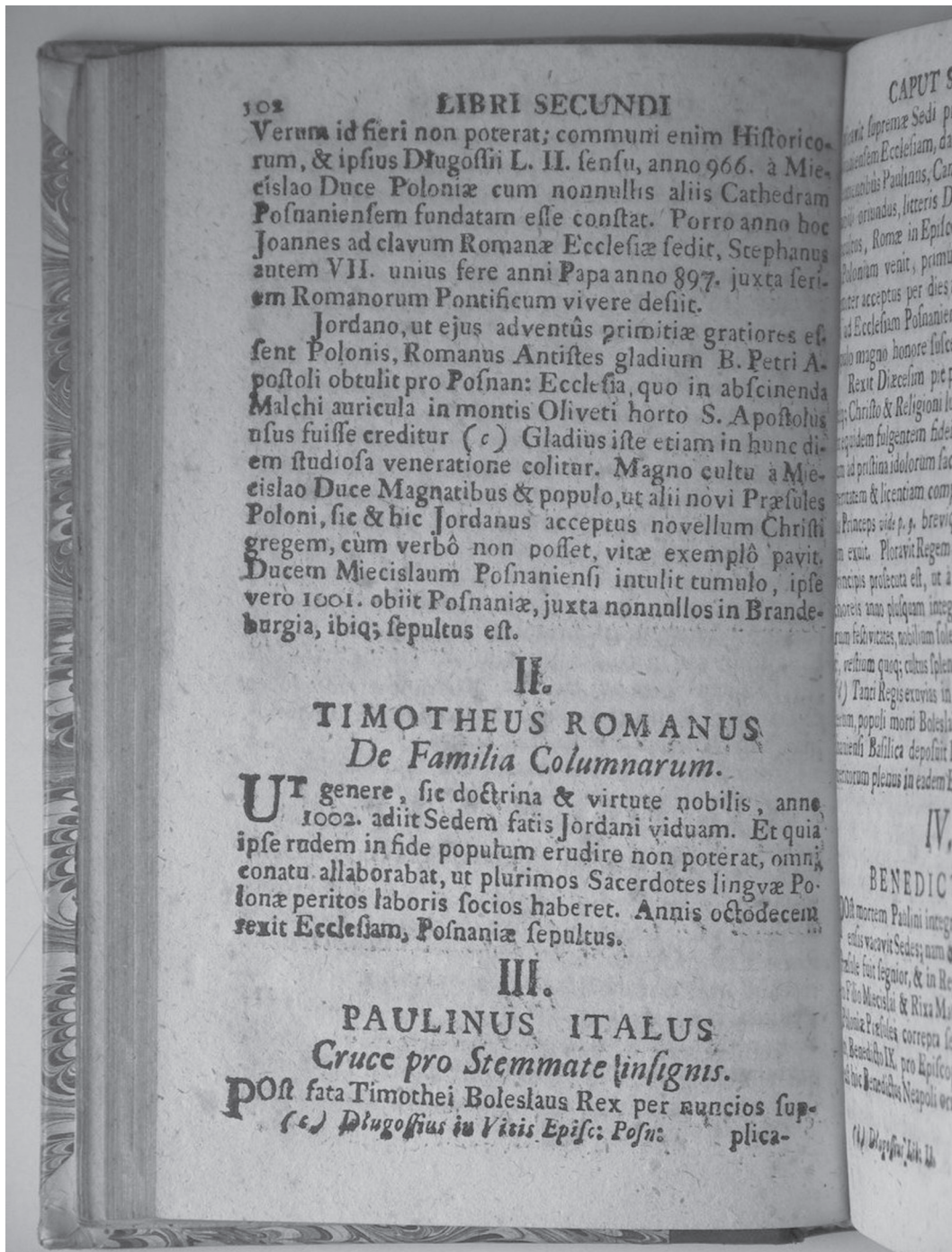
Ad SUMM.

reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua
reuerentia sua et in hoc Capitulum reuerentia sua

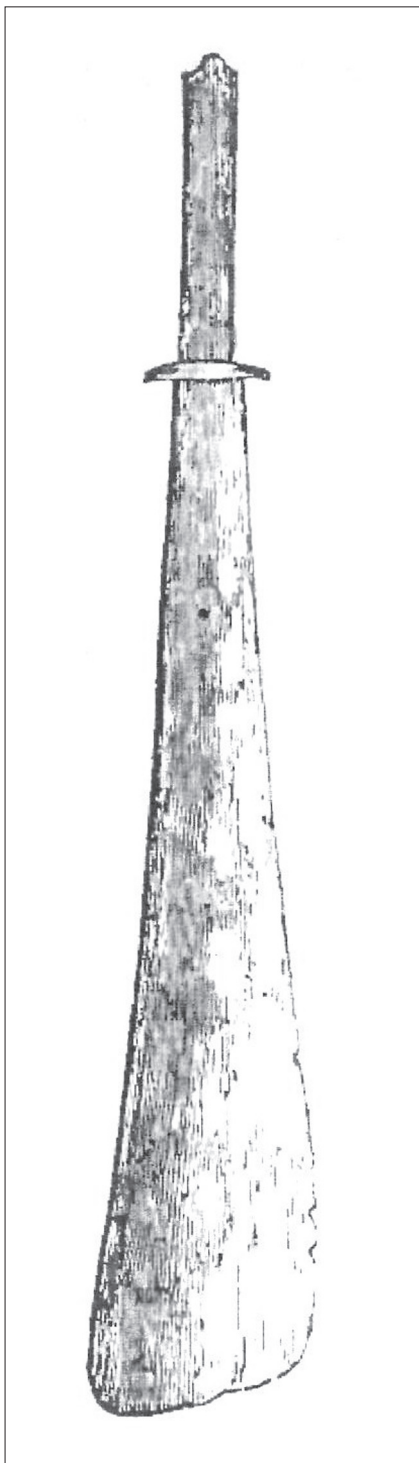
3. Fragment Dekretu Kapituły z 3 lipca 1721 r. wyznaczający miejsce przechowywania miecza św. Piotra

1. JORDANUS Jralus qui Româ gladium S. PETRI, quô
in abscindenda auricula Malchi in horto Montis Oliveri usus
fuisse dicitur, hunc, sive alium secum attulit, donatum à
STEPHANO Papa VII. qui quidem gladius in Ecclesia Ca-
thedr: Pozn: etiam nunc studiofa veneratione colitur. Sedit in
Episcopatu 36. annis. Obiit An. 1001.

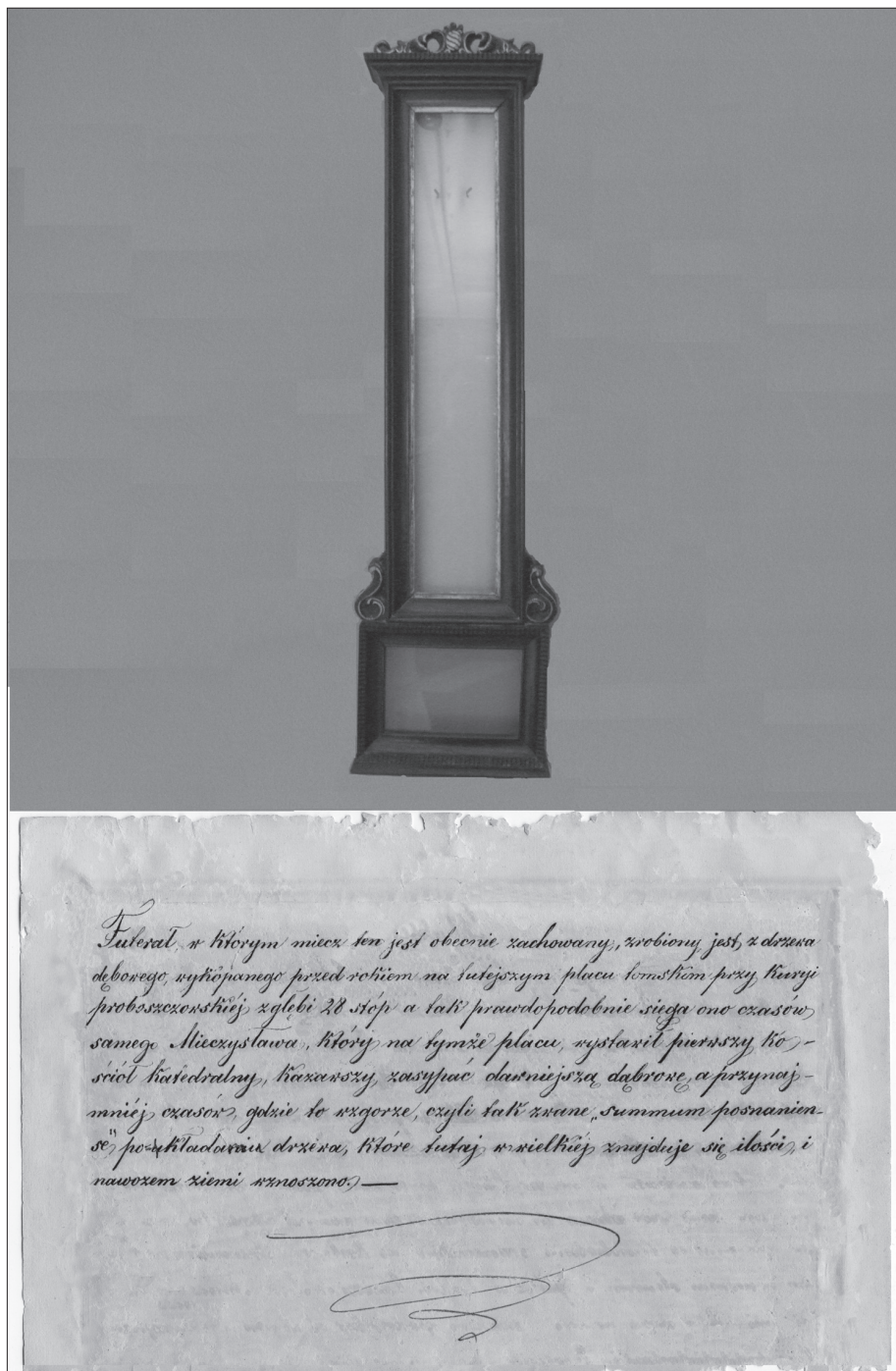
4. Fragment broszurki St. Patelskiego „Memoriale, z 1762 r. z wymienionym mieczem
jako obiektem znajdującym się w Katedrze przed 1755 r.

5. Wzmianka o mieczu św. Piotra umieszczona w „Żywotach biskupów poznańskich”
przez Franciszka Rzepnickiego w 1762 r.

6. Rycina z przedstawieniem miecza umieszczona
w artykule ks. Jabczyńskiego w 1860 r.,
fot. M. Błaszczyński

7. Skrzynka zrobiona dla miecza ok. 1860 r. i kartka z informacją o niej umieszczona w skrzynce, fot. M. Błaszczński

8. Fotografia katedralnej zakrystii z 1945 r. z widocznym, wiszącym na ścianie mieczem św. Piotra

siebie *Żywotach biskupów poznańskich*... „Miecz ten także teraz otoczony jest gorliwą czcią”, il. nr 5.

– W końcu XVIII w. biskup Ignacy Krasicki zakazuje nosić miecz w procesji i dawać do całowania w święto Piotra i Pawła. Miecz wraca do skarbcza i nie jest już wystawiany na widok publiczny, a co nierozzerwalnie i konsekwentnie się z tym wiąże – powoli odchodzi w zapomnienie.

– W 1843 roku przypomnieć o nim próbuje wspomniany już wyżej ks. Jan Nepomucen Jabczyński, który w redagowanej przez siebie „Gazecie Kościelnej” krótko informuje o istnieniu tego miecza, o jego historii i nienajlepszym stanie zachowania, dosłownie używając sformułowania *wielce atoli przez rdzę ścięnczony*. A siedemnaście lat później pisze o nim poważną, naukową rozprawę, il. nr 6.

– Jest też wysoce prawdopodobne, że to z jego inicjatywy ok. 1860 roku oprawiono miecz w nową skrzynkę wykonaną z drewna pochodzącego z wału z czasów Mieszka I, il. nr 7, 7a.

– W 1935 roku – o czym wspomina Witold Powel, miecz przechowywany był w skarbcu (czyli dzisiejszej zakrystii prałackiej) i wszystko wskazuje na to, że wisząc spokojnie na ścianie przetrwał tam lata okupacji hitlerowskiej, il. nr 8.

Tam zastał go też ks. Józef Nowacki i zaliczył do relikwiarzy opisując w wydanych w 1959 roku *Dziejach Archidiecezji Poznańskiej* skarbiec katedralny. Będąc człowiekiem niezwykle dokładnym i skrupulatnym pokusił się ks. Nowacki o przeszukanie akt zarządzanego przez siebie Archiwum Archidiecezjalnego, ale nie znalazł nic ponad to, o czym pisał już 100 lat wcześniej ks. Jabczyński.

Z prałackiej zakrystii, w połowie lat 80-tych ubiegłego wieku przeniósł miecz do muzeum ks. kanonik Stefan Tomaszewicz – ówczesny dyrektor tego muzeum, pełniący jednocześnie funkcję konserwatora diecezjalnego, pasjonat, z nieprzeciętnym zamiłowaniem dbający o zabytki. Z jego też inicjatywy obiekt został poddany zabezpieczającym zabiegom konserwatorskim i przygotowany do wystawienia na mającej wkrótce powstać nowej ekspozycji. Doszło do tego dopiero w roku 1995, ale od tego czasu miecz św. Piotra jest stałym i głównym eksponatem poznańskiego Muzeum Archidiecezjalnego, wręcz jego ikoną.

Dobrze by było, aby stał się też ikoną miasta. Będzie to możliwe, jeśli uda się przekonać wątpiących i niedowiarków, że jest to pierwszy zabytek chrześcijańskiej Polski i świadek nowego, rodzącego się państwa. Aby tego dokonać w listopadzie 2009 roku skarb muzeum został oddany w ręce fachowców (dr inż. Elżbiety Nosek i mgr. inż. Janusza Stępińskiego), metaloznawców z Akademii Górniczo Hutniczej w Krakowie. Powierzono im miecz z nadzieją, że współczesne możliwości badawcze pozwolą zbliżyć nas do prawdy. Wyniki tych badań zostały ogłoszone podczas odbywającego się sympozjum. Największą radość

sprawia, jeśli orzekną – tak, miecz jest z czasów Chrystusa. Ale jeśli stwierdzą, chociaż tyle, że miecz nie jest *żadną podróbką* ani tanim falsyfikatem (jak sugerują niektórzy), to doda to argumentu, że nadawanie mu tak wielkiego znaczenia nie jest pozbawione racji.

SUMMARY

The article provides an overview of the „written history” of the sword of St. Peter which has been in the collections of the Archdiocesan Museum in Poznań for over twenty-five years. Although scholarly studies are mentioned for the sake of reference, the main focus is on the fate of the relic as recorded in documentary evidence in the form of entries in chronicles, decrees and inventory books which indubitably testify to the existence of the sword of St. Peter. Thanks to those records it was possible to retrace the continuity of the relic from the moment of its arrival to the Piast state up to the present day.